

KAUKO PIETILÄ

Ajopuun kaltainen viestintätutkimus

Kirjoittaja tarkastelee viestintätutkimuksen suuria linjoja osana yhteiskuntakehitystä ja -politiikkaa. Suuntauksia löytyy kaksi pääleiriä, joissa tutkimus on vailla teoreettista itsenäisyyttä seurannut yleisiä itsestäänselvyyksiä ja ajautunut yleisen kehityksen mukana umpikujuihin, joiden aukaiseminen on ollut käsitteiden puuttuessa vaikeaa. Kirjoittaja ehdottaa teoreettista työtä umpikujia aukaisevien käsitteiden kehittämiseksi.

■ Joukkoviestintä on ihmisten tekoa. Joukkoviestinnän tutkimus on siksi ihmisten tekojen — toiminnan — tutkimusta. Jos ihmiset jotakin pystyvät hallitsemaan niin kenties juuri tekojaan. Sen vuoksi joukkoviestinnänkin tutkimuksen on vaikea pysähtyä erittelemään vain sitä, miten asiat (toiminta jonka tuloksena on niin tai näin järjestetty joukkoviestintä) ovat. Tutkimus on halunnut myös pohtia, miten asioiden *pitäisi* olla eli miten pitäisi toimia että toimittaisiin oikein. Mutta voiko tutkija sanoa siitä mitään?

Yhteiskunnallinen ohjelmallisuus

Lyotard nimittää tieteen legitimoinnin yhtä strategiaa vapautuksen suureksi kertomukseksi. Sen ”subjektina on ihmiskunta vapauden sankarina” (1985, 52); siinä tiede ei ”saa pätevyyttään omasta itsestään ..., vaan ihmiskunnasta muodostuvassa käytännöllisessä subjektissa” (emt., 57). Tarina ”kertoo [ihmiskunnan, kansan] vapautumisesta suhteessa kaikkeen mikä estää sitä hallitsemasta itse itseään”. Tarinan kertojia on ollut — muuan heistä Ahmavaara (1976, 149; kurs. KP):

Ihmisten elämän helpottaminen ja inhimillistäminen, sen vapauttaminen alituisen toimeentulokamppailun pakosta kohti kaikinpuolista älyllistä ja henkistä kehitystä kehittämällä toimeentulon fyysisiä ja yhteiskunnallisia välineitä, asettaa ihmisten toimille objektiivisia arvopäämääriä, *joita voidaan tieteellisesti selvittää* tutkimalla tämän vapautumisen objektiivisia tunnusmerkkejä. Juuri nämä vapautumisen objektiiviset tunnusmerkit osoittavat objektiivisesti, eli tieteellisesti tutkittavissa olevien aineellisen todellisuuden piirteiden kautta, mikä on ihmisille hyväksi, se on: objektiivisesti arvokasta.

Lyotard huomauttaa, ettei kertomuksen tarkoitus ole legitimoita denotatiivisia, totuuden suhteen asianmukaisia lausumia tyyppiä *Maa kiertää aurinkoa*; legitimoitavina ovat preskriptiiviset, oikeudenmukaisuuden suhteen asianmukaiset lausumat tyyppiä *Karthago on hävitettävä* tai *Vähimmäispalkka tulee asettaa x markkaan* (emt., 58).

Lyotard mestaa kertomuksen Humen giljotiinilla: "Ei ole mitään, mikä osoittaisi, että jos jokin todellisuutta koskeva lausuma on tosi, sitä koskeva preskriptiivinen lausuma ... olisi oikeudenmukainen" (emt., 63). Jos tiede "edellyttää yhden erityisen kielipelin, denotaation, valitsemista ja muiden torjumista", se ei voi legitimoida preskriptiivisiä, oikeudenmukaisuuden suhteen asianmukaisia lausumia. Ahmavaara on korkkiruuviksi kutsutulla ajatuksellaan toista mieltä: "... tutkimalla ... voidaan periaatteessa selvittää myös ... eettisten ja yhteiskunnallisten arvojen järjestelmiä" (1975, 167-8; arvotiedosta ei kuitenkaan seuraa, että "olisi täydellinen tieto siitä, mitä pitäisi tehdä", 1976, 153).

Giljotiini- ja korkkiruuvimiesten ehdotukset ovat äärimmäisiä. Maltilliset etsivät mahdollisuuksia äärien välistä kuten Thompson (1985, 142): "Olipa totuuden ja oikeudenmukaisuuden välinen yhteys miten likeinen hyvänsä — ja uskon, että yhteys on likeinen — on tärkeää huomata, että lausuman totuuden tutkiminen eroaa erityisen yhteiskunnallisen järjestelyn oikeudenmukaisuuden punninnasta." Thompson ei kerro lähemmin, mikä deskription ja preskription välinen, hänen uskoakseen jopa likeinen yhteys voisi olla. Asia ei kuitenkaan liene ylen mutkikas; koetan osoittaa esimerkillä.

Haluat tutkia joukkoviestintää, erityisesti journalismia. Voit tutkia asiaa edellyttäen, että se erottuu lukemattomista muista asioista, sellaisista kuin elefantit, *Polterabedit* tai pörssiennusteet. Erottaaksesi sen muista asioista sinun täytyy tietää ja osata sanoa — itsellesi ja kuulijoille yhteistä kieltä käyttämällä — *mitä* joukkoviestintää, erityisesti journalismia *on* ja mitä ne muut asiat ovat, jotka eivät ole joukkoviestintää, erityisesti journalismia. Sinun täytyy lisäksi osata sanoa, mikä muusta maailmasta erottuvassa journalismissa on *keskeistä ja olennaista*. Mitä sitten on? Journalisteiksi itseään kutsuvien määritelmä: "Hyvän journalistisen tavan perustana on kansalaisten oikeus saada oikeita ja olennaisia tietoja, joiden avulla he voivat muodostaa totuudenmukaisen kuvan maailmasta ja yhteiskunnasta." (Journalistin ohjeet 1992, 4.) Jos otamme lausumasta pelkän denotaation, niin journalismi on olennaisesti niiden tai näiden tietojen antamista kansalaisille, niin että he voivat muodostaa sellaisen tai tällaisen kuvan siitä tai tästä asiasta. Journalistin ohjeista nähdään, että deskription ja preskription pelit kietoutuvat, kuten Thompson uumoili, likeisesti vaikka eivät erottamattomasti yhteen: *Hyvä* journalismi ei ole minkä hyvänsä, vaan se on *oikeiden ja olennaisten* tietojen antamista. Deskription ja preskription yhteen kuuluminen merkitsee, että lähtemällä erityisestä denotatiivisesta lausumasta (esimerkiksi: "Journalismi on keskeisesti ja olennaisesti tietojen antamista kansalaisille") rajoitat samalla mahdollisten preskriptiivisten pelien joukkoa. Jos journalismi on tiedonjakelua, et voi enää pelata preskriptiota, johon kuuluu lausuma "Hyvä journalismi tuottaa yleisölle suuria ja intensiivisiä kokemuksia; journalistina toimi sen mukaan".

Miten tutkimus suhtautuu denotatiiviseen lausumaan (1) "Journalismi on tietojen antamista kansalaisille" ja preskriptiiviseen lausumaan (2) "Hyvä journalismi on oikeiden ja olennaisten tietojen antamista kansalaisille"? Kumpikin lausuma voi antaa aiheen ohjelmaan, jossa tutkitaan, mitä tietoja journalistit tosiasiaa jakelevat lukijoille, kuuntelijoille ja katsojille. Tutkimus saattaa osoittaa, että (1.1) "Journalismi antaa kansalaisille systemaattisesti tyyppiä X olevia tietoja" ja että (1.2) "Tyyppiä X olevat tiedot ovat systemaattisesti pätemättömiä ja/tai epäolennaisia". Silloin on epäilemättä oikeudenmukaista lausua (2.1): "Vältä jakelemasta kansalaisille tyyppiä X olevia tietoja

— välttä johtamasta heitä harhaan”. Tutkimus on osaltaan justifioinut lausuman (2.1); vähintään sen perusteella on aihetta huomauttaa journalisteja lausuman (2.1) tapaan. Silti ei ole Humen giljotiiniin vastaisesti päätelty sitä miten asiat ovat siihen miten niiden pitäisi olla, sillä preskriptiivinen ratkaisu *on jo esitetty* määriteltäessä journalismi tietojen jakeluksi. Jos asiat ovat maailmassa sillä tolalla, että journalismi on tietojen jakelua, erityinen preskription peli on viritetty, etkä voi välttää loputtomiin kysymystä jaeltujen tietojen totuudellisuudesta, olennaisuudesta ja muutamasta muustakin samaan käsitejärjestykseen kuuluvasta ominaisuudesta. Valitsemalla deskription pelin (journalismi voidaan denotaation mielessä määritellä monin tavoin) valitset samalla siinä asianmukaisen ja itse asiassa välttämättömän preskription pelin. Tiedon käsitteeseen kuuluu ajatus tiedon paikkansapitävyydestä, olennaisuudesta ja niin edelleen. ”Ehdotan”, ehdottaa Peters (1993, 24) ja niin ehdotan minäkin, ”että tämä ... käsitteiden väistämätön normatiivinen sisältö hyväksytään”. — Vaikka *Carthaginem esse delendam* olikin *ceterum censeo*, voin kuvitella Caton erityisdiskurssin, joka harkitsee erinäisten kaupunkivaltioiden olemisen ehtoja ja joutuu punnitsemaan niiden sietämisen ja tuhoamisen välillä. Vähimmäispalkan käsite sanoo jo sellaisenaan: Määrittele tarve ja tarvittaessa taso!

Minkä hyvänsä asian tutkimus tarkastelee asiaansa aina joltakin kannalta muiden näkökulmien kustannuksella. Olennainen ero ei kuitenkaan ole siinä, lähes tytkö asiaasi deskription vai preskription kielipelissä, vaan siinä, millaisiin käsitteisiin tematisoitiasi. Päätös siitä mikä asiassa on keskeistä ja olennaista suuntaa tutkimusohjelmiasi sekä denotatiivisesti että preskriptiivisesti — käsitteisiin liittyy erityinen tapa nähdä se mitkä asiat ovat maailmassa ja miten, ja samalla se miten niiden pitäisi olla: tietojen oikeellisia, Karthagon siedettävä tai hävitettävä, vähimmäispalkan x markkaa. Yhteiskuntatieteiden suuntaukset ovat siten paitsi tutkimus- myös yhteiskuntaohjelmia. Viestinnän tutkimus ei ole erityisemmin koettanut peitellä jälkimmäistä aspektiaan; suuntaukset ovat olleet avoimesti poliittisia ohjelmia siitä, miten joukkoviestintä pitäisi järjestää. Pikemmin vaikeuden ovat päivittäisiä — on toisinaan hankala tunnistaa niitä käsitteitä, joihin poliittiset ohjelmat liittyvät sisäisin sitein.

Olen pitkään esittänyt (ensi kerran ehkä artikkelissa 1985, 1-3, sittemmin 1987a, 14-8, 1987b, 39-43; sen jälkeen obsessio on pysynyt), että joukkoviestinnän tutkimus-suuntauksia ja yhteiskuntaohjelmia on esiintynyt kaksi suurta leiriä (Sondermannin kanssa olemme kutsuneet niitä A- ja B-teorioiksi, ks. K. Pietilä & Sondermann 1994, 40-8). Ensimmäinen liittyi modernin yhteiskunnan suureen projektiin, toinen syntyi reaktion edellisen onnistumisiin ja epäonnistumisiin. Koetan osoittaa, että viestintätutkimuksen jäsentymiset antavat sekä mahdollisuuden että perustellun syyn koettaa kolmatta avausta alan probleemoihin.

Joukkoviestintä suurien yhteiskuntien rakennuksilla

Baumanille (1992, 6, 10-1) moderni on yhteiskunnan suunnitelmallista rakentamista niin sanotuille lainlaajituille (legislators) suotujen ilmestyksien, heille valaistujen näkyjen, heidän tietoonsa saatettujen korkeampien arvojen mukaisesti:

Sisään päin sulkeutuvien yhteisöjen murtuminen ... teki sosiaalisesta kontrollista ... ongelmallisen. Asioiden aiemmin näkymätön, 'luonnollinen' kulku ilmeni äkkiä ... muotoamista, hallinnointia ja tarkkailua tarvitseväksi, joksikin joka ei toiminut ... kunnolla, ellei siitä pidetty huolta ja operoitu sitä taitavasti. ... Yhteisön diffuusi toimeliaisuus oli muuttunut ohjailun subjektien ja objektien epäsymmetriseksi suhteeksi. ... — Valta/tieto-oireyhtymässä ... olivat jo ainekset siihen, mitä sittemmin kutsuttiin 'rationaaliksi hallinnoksi' — yhteiskunnan globaali hallinta kokonaisuutena, tarkoitukseksi luoda ja ylläpitää 'hyvää', eliminoida tai estää 'huonoa' käyttäytymistä ruokivat olot.

Aarnio ja Peczenik (1994, 1, 4) kirjoittavat samassa hengessä:

Oli kerran aika, jolloin filosofit samoin kuin poliitikot olivat kovin kunnianhimoisia. He väittivät tietävänsä vastaukset sellaisiin kysymyksiin kuin Mitkä ovat yhteiskunnan korkeimmat päämäärät? Mitkä lait hallitsevat yhteiskuntaa? Mitkä ovat ne oikeat ratkaisut, jotka politiikassa tulee tehdä? — Vastaukset olivat täsmälliset, ja 'oikeita' ratkaisuja tehtiin usein. ... Yksilön asiana ei ollut vain huolehtia omista asioistaan, hänen tuli omistautua myös yhteiskunnan korkeimmille tarkoituksille ... Sosiaalidemokratia oli [tällaisen] Sosiaalisen Insinööritaidon tyyppitapaus ...

Joukkoviestintä nähtiin keinoksi, jolla osaltaan pannaan toimeen rationaalisen yhteiskunnan suuri ja raskas rakennusprojekti. Sen avulla oli määrä johdattaa ihmiset käyttäytymään 'hyvin' ja omistautumaan ylemmille päämäärille. Joukkoviestinnän tuli olla kasvatuksellista, informatiivista ja ylentävää, suunnilleen kuten Yleisradion vuoden 1926 yhtiöjärjestys asetti laitoksen tehtävän (Tulppo 1976, 42):

Radio-ohjelmien valmistamisessa ja järjestämisessä on yhtiön päämääränä kansansivistyksen edistäminen, hyödyllisten tiedonantojen toimittaminen, jalostavan ja viattoman ajanvietteen hankkiminen varsinkin etäällä liikekeskuksista asuvien tarpeita silmälläpitäen sekä yleensä sivistyskeskuksiin kerääntyneen tiedon ja taiteen levittäminen kansamme laajoille piireille.

Samansukuisia ajatuksia esiintyy nyky-Suomessakin. Yleisradion henkilökuntalehti *Linkki* lainaa 13.4.1994 filosofi Varton ajatuksia (Varto & Veenkivi 1993): "... jos ihmiseltä irrotetaan vain nämä kahleet ... niin lopputulos on, että hän ei liikahtakaan paikaltaan. Hän on aivan tyytyväinen ja kykkii siinä ... Tarvitaan huomattavasti paljon väkivaltaisempi vapauttaminen ja se tarkoittaa, että ihminen täytyy riuhtaista ylös omille jaloilleen. Hänen päänsä täytyy väkisin kääntää ..." Varto on kuten Vasili Grossmanin vanha bolševikki Lev Mekler, joka "... näki tulevan maailmanvaltion äärettömän ihanaksi, ja sen puolesta hän oli valmis kaikkein säälimättömimpään väkivaltaan". Tavallisia tällaiset käsitykset olivat totalitaarisissa oloissa. Hans Adler Heidelbergin yliopistosta määritteli 1935 sanomalehtiopin kohteeksi "kansan johtamisen publisistiset välineet kansallissosialistisessa valtiossa" (1935, 6; Ackermannin lainaus, 1986, 167-8). Hans Münster Leipzigin yliopistosta esitti 1939, että joukkoviestimien tehtävänä on "... antaa Saksan kansalle tilaisuus elämänmuotonsa ilmaisemiseen ja tehdä sille toisaalta selväksi, mitä askeleita sen on otettava menestyäkseen olemassa olon taistelussaan". (1939, 142; Straetzin lainaus, 1986, 90. Vastaavia esimerkkejä löytyy vom Bruchin ja Roeglen kokoelmasta 1986 myös Weimarin tasavallan ajalta; edukationismi ei menesty vain totalitaarisissa oloissa.) Vasili Zaitshikov APN-uutistoimistosta kirjoitti 1981 (s. 25) joukkoviestimien tehtävästä Neuvostoliitossa: "Nyt kamppaillaan siitä, että

yleisinhimilliset moraalinormit — hyvyys, oikeudenmukaisuus, totuus, jalous, tunnollisuus, herkkyyden ja inhimillisyys — juurtuisivat ihmisen psykologiaan, muodostuisivat osaksi hänen sieluaan jo pienokaisen ensi askelista lähtien.”

Kiinnostavaa on se yhtäläisyys, joka näkyy menneen maailman zaitshikovien ja nuorinta nykypolvea edustavien ajattelussa. Mainitsin jo Varton; tässä toinen tapaus: ”Elastinen yhteiskunta ... ei voi toteutua, ellei kansallisen terapiaprojektin avulla luoda uutta divergenttiä ... suomalaisuutta. ... Erityisesti Yleisradio, jonka aalto kantaa jokaiseen kotiin, olisi oikea kanava [sen] edistämiseen.” (Ehrnrooth 1994, 53.) Epäilemättä Zaitshikov ja Ehrnrooth juurruttaisivat ensi askeliaan ottavaan pienokaiseen erilaisia sisältöjä — mutta sitä tai tätä kuitenkin juurruttaisivat.

Menestyksellisintä modernia oli rauhanomainen sosiaalidemokraattinen, ei militantti kansallissosialistinen tai kommunistinen. Mutta sosiaalidemokraattinenkin projekti menetti impetuksensa ja uupui. Aarnio ja Peczenik puhuvat ”sosiaali-insinöörien epäonnistumisesta”, josta ”seurasi reaktio”, nimittäin tämän näköinen (s. 6):

Skepsis marssi näyttämölle ja julisti passiivista asennetta sosiaalisiin ongelmiin. Koska emme ilmeisestikään voi tietää kaikkea, emme tiedä mitään yhteiskunnasta. Jättäkäämme siis isot asiat sikseen, hoitakaamme omat asiamme, ja historia, evoluutio, markkinat ja muut näkymättömät (mutta enimmäkseen hyväntahtoiset) ”kädet” huolehtivat yhteiskunnistamme.

Kirjoittajien mielestä sosiaalidemokraattisetkin projektit olivat lopulta epäonnistumisia ja pettymyksiä. Olivatko ne? Varmasti ilmenee kääntymistä pois isoista asioista. Siksi, ettei niistä tullut mitään? Vai siksi, että moderni yhteiskunta tosiaan pystytettiin? — On ajateltavissa, että modernit projektit olivat täydellisiä voittoja. Hyvinvointivaltiot tosiaan rakennettiin massiivisiksi koneistoiksi; koneistot viritettiin (ainakin joltakin kanalta) tehokkaiksi ja käynnistettiin, eikä ollut enää yksinkertaisesti tarvetta suurille yhteisille tavoitteille. Ehkä historia tuli loppun, saatiin Luvattu Maa, ehdottoman nautinnon aika. Ei vain yksi päivä viikossa ollut vapaapäivä, kaikki päivät olivat. Ahdistus ei enää juontunut uhrauksista, vaan kapasiteetti-ongelmista: mitä kaikkea ennätät ennen kuin tuhoudut tai nautintosi välineet tuhoutuvat (Eskola 1984, 1-3; 1986, 150-151).

Ehkä projektit olivat paitsi loistavia voittoja jotakin vielä suurempaa. Massiivisista koneistoista pyrki tulemaan itsenäisiä valtoja, ei vain emansipaation hyväntahtoisia edistäjiä vaan voimia, jotka ansaitsivatkin ihmisten epäluulon kuten natsit W.S. Churchillin: ”I had never any illusions about them. I knew that they accepted no moral code, and studied their own interests alone.”

On siis ainakin kaksi hyvää syytä kääntymään pois isoista jutuista. Ensinnäkin ne saatiin tosiaan aikaan. Mutta toiseksi luomuksesta tulikin monstrumi, joka tuotti panoksille yhä vähemmän haluttua tulosta. Rakentajia seurannut polvi ilmaisee tympääntymisensä molempiin aspekteihin. Hyvinvointi on saavutus, joka onkin mitätöntä ja suunnattoman pitkästyttävää: se ”on antanut ... pistokset neuvolassa, paikat hampaisiin ja loputtomasti koulutusta”. Samalla se on liian suurta ja raskasta: ”se ahdisti, se tukahdutti, se tasapäisti” — ”se ei hyväksynyt yksilötason unelmia”, sanovat Penttilä, Tapaninen ja Jutila (1994, 53, 55). Näkökohdat ovat hyviä syitä kääntää selkä myös joukkoviestinnän kasvatukselliselle, informatiiviselle ja ylentävälle tehtävälle. Ja niin myös tapahtui; uudet opit tunkeutuivat esiin yleismaailmallisesti viimeistään 80-luvulla. —

Kuunnelkaamme uuden suunnan käsityksiä.

Nautinnollinen joukkoviestintä

len Ang on televisiotutkimuksessa koettanut ”... paljastaa ... kaikessa syvyydessään sitä kuilua, joka vallitsee yhtäältä institutionaalisen [todellisten viestintälaitosten harrastaman], toisaalta todellisten yleisöjen tosiasiallisen näkökannan välillä” (1991, 165). Instituutioiden näkökulma on vanha yhteiskunnallista painottava, yleisöjen näkökulma uusi haaste. Haastajan menestyksestä kertoo eurooppalaisten julkisten yleisradioiden piirissä ilmennyt julkisen palvelun ideologian rapautuminen (emt., 101-7),

painotuksen siirtyminen siitä ideologisesta, normatiivisesta ja filosofisesta tiedosta, jossa ’televisioyleisö’ määritellään sen mukaan, ’mitä se tarvitsee’, ... sellaisen selvemmin markkinoille suuntautuneen tarkastelun suuntaan, jossa ’televisioyleisö’ määritellään sillä perusteella, ’mitä se haluaa’. Julkisen palvelun laitokset eivät enää puhuttele televisioyleisöä ’kansalaisina’ vaan ’kuluttajina’ ... (emt., 154).

Angille yleisö on käsite, josta hän haluaa eroon. Tarkoitus on tuhota yleisradioiden vanhat käsitteet ja kieli — ja lopulta laitoksetkin katselijoita tarkkailevina ja kontrolloivina toimijoina. Yleisön käsite ja muukin vanha tuhoutuu, kun ymmärretään, että se mihin käsite viittaa ei ole mitään muuta kuin

... päättymätön, dynaaminen ja mutkikas prosessi, jossa ’merkityksen, mielihyvän, käytön ja valinnan hienoviritteiset keskinäissuhteet’ (Hall, Morleyn teoksessa 1986, 10) muotoutuvat miljoonissa tilanteissa. Tästä näkökulmasta ’televisioyleisö’ on käsite, jossa ei ole tolkkua ... (Ang, 164.)

Yleisöä ei yksinkertaisesti ole, sen asemesta on ”yhteinen kulutus mutta yksilöllinen tulkinta” (Ehrnrooth, 66) eli miljoonittain merkitystä antavia, mielihyvää etsiviä ja kokevia, välineitä käyttäviä ja ohjelmia valitsevia yksilöitä. Ang ja hänen kansatutkijansa (muuan heistä Peter Dahlgren, jolla on hyvä katsaus tutkimuksen suuren linjan murrokseen, 1987, 3-15) kääntävät selkensä suurelle yhteiskunnalle joukkoviestinnän kysymyksissä; mutta virtaus oli kaiken kaikkiaan paljon yleisempi. Eikä se aikailut tuottaessaan omat katastrofaaliset seuraamuksensa. Penttilä, Tapaninen ja Jutila (1994, 43) esittävät harmillisen tuloksen miedosti ja kapeasti: ”Uusliberaalin talouspolitiikan aikaansaama kupla puhkesi 1990-luvun alussa, kun huomattiin, että vapauden ja oikeudenmukaisuuden sijasta talouden deregulaatio oli johtanut kasinotalouteen ja taloudellisten arvojen ylikorostumiseen.”

Aarnio ja Peczenik huomauttavat (1994, 6-7), että ”spontaanit prosessit eivät tuo vain siunauksia vaan myös ongelmia”. Ongelmat pakottavat toimintaan, mutta vailla suuria arvopäämääriä toimijat ajalehtivät ”fataalin tietämättöminä ja päättämättöminä”, mikä

... johtaa pitkittyneeseen taantumaan, rahajärjestelmän sekasortoon ja kuilun avautumiseen poliittisen luokan ja tavallisten ihmisten välille. ... Uhkaa synkän menneisyytemme puoleksi unohdettujen aaveiden paluu ...

Jos luonnostelemäni oppihistoria ja yhteiskunta-analyysi osuvat jotakuinkin kohdalleen, olemme suurin piirtein onnistuneet ajautumaan umpikujaan. — Ensinnäkin rakennet-

tiin modernia yhteiskuntaa, josta piti tulla hyvä, mutta josta tuli pikemmin suuri kuin hyvä. Oli suorastaan välttämätöntä, että ihmiset käänsivät hankkeille lopulta selkensä:

Optimismien aika on ... ohi. Ohi on myös viattomuuden aika. Ruotsin valistusajaksi ha-jotti vanhoja herruus- ja alistussuhteita, mutta pystytti samalla uusia. Sosiaalitekniik-kojen herruus- ja alistussuhteet tulevat esiin yhä selvemmin ja herättävät vastus-tusta,

sanoo Anna Christensen (1987, 19; ks. myös muita *Sociologisk forskningin* 24 (3), 1987 sosiologiaa arvioivia artikkeleita). Uusi orientaatio kääntyi pois modernin kulta-ajan koneistuksista ja niiden teoreettisista esityksistä (Westlund 1987, 25):

... opiskelijat ... ovat katsoneet parhaaksi kääntää selkensä sosiologialle, nimittäin siksi kun se käänsi heille selkensä. ... sosiologia on opiskelijoille epäkiinnostava, koska se ei auta heitä elämään elämäänsä. Sosiologiassa ei ole kysymys elämästä. Siinä on kysymys jostakin muusta.

Mutta elämä petti elämän puoleen kääntyneet. Nuori oikeisto purkaa pettymystään:

Pohjoismainen hyvinvointivaltio? ... Vaikka he [pienet ikäluokat, nuoret sukupolvet] ovat tuon projektin tuotteita, he eivät koskaan ottaneet sitä omakseen ... Se on antanut heille pistokset neuvolassa, paikat hampaisiin ja loputtomasti koulutusta, mutta nyt tärkeimmällä hetkellä se on pettänyt heidät,

Penttilä, Tapaninen ja Jutila kirjoittavat (1994, 53) kohteesta harhautuen. Mitä et ole ottanut omaksesi ja miltä et mitään odota, ei voi pettää. Hyvinvointivaltio ei pettänyt; petti heidän arrogantti uskonsa, että yhteiskunnallista elämää voi elää yhteiskunnallisesta piittaamatta. Kirjoittajat löytävät (emt., 58) ”nuorten sukupolvien positiivisten piirteiden joukosta” muun ohessa ”markkinatalouden ymmärtämyksen” suunnilleen samalla tavalla kuin Töttö (1989, 198): ”Jälkmodernille ihmiselle ei pääoman liikettä tarvitse paljastaa, hän tuntee sen sosiologia paremmin.” Ilman yhteiskuntaa ja yhteiskuntateoriaa elämästä ei kuitenkaan tullut mitään. Toisaalta on ilmeistä, että suurien projektien moderni yhteiskuntakaan ei enää käy. Umpikuja joka suunnassa.

Mistä umpikujat on rakennettu?

Suurien projektien ja jälkmodernin elämän ideat paikantavat sosiologian klassisen probleeman — ja aivan klassisessa muodossa kysymyksenä yksilön ja yhteiskunnan suhteesta:

Oikeastaan voitaisiin sanoa, että sosiologialle on olemassa vain yksi todella tärkeä ongelma, ja siinä on kysymys yksilön ja yhteiskunnan välisestä suhteesta,

sanoo Joachim Israel (1987, 46). Kahdenlaisia vastauksia on annettu, yhdet ratkaisut individualistisia, toiset kollektivistisia. Edelliset erittelevät kollektiiviset termit niin, että ne viittaavat ”erityisissä tilanteissa olevien henkilöiden käyttäytymisien, käsityksien ja asenteiden mutkikkaisiin malleihin”, Israel sanoo Brodbeckiin (1968) nojautuen. Yhteiskunta on puheenparsa, referenttiä termillä ei ole. Yksilö/yhteiskunta-suhde ratkaistaan tuhoamalla käsitteistä jälkimmäinen (muistatte Angin ja sen suunnan strategian: tarkoituksena yleisökäsitteen tuhoaminen). — Jälkimmäisistä ratkaisuista Israel sanoo (s. 47), että ”[kollektivistisen] sosiologian ... tekstien lauseiden kielipiillisena subjektina on

ryhmiä, instituutioita, tuotantotapoja jne.", ja niitä "voidaan kuvata predikaateilla, jotka viittaavat ei-yksilöllisiin ominaisuuksiin" eli "ovat kollektiivisia ominaisuuksia sui generis" ja joita ei "siksi voida palauttaa yksilöllisten ominaisuuksien tai käyttäytymisien kuvauksiksi". Kollektivistinen yhteiskuntateoria likvidoi yksilön käsitteen, niin ettei termille jää yhteiskuntatieteellistä referenttiä; yksilöt eivät ole todellisia, vaan todellisia ovat rakenteet ja muut kollektiivitermien tarkoittamat seikat (näillä käsitteillä operoitiin suurien kertomusten projekteissa).

Mainitsemani umpikujat on rakennettu juuri kollektiivin ja indiividin käsitteistä ja ne johtavat (ks. K. Pietilä & Sondermann, 5) suoraan Simmelin (1984 [1917], 31) filosofisen sosiologian kysymykseen: "Onko yhteiskunta inhimillisen olemassaolon tarkoitus vai väline yksilölle?" Siis: "Yhteiskunta vai yksilö; rakenteet vai toiminta? Todellisia tapauksia on sekä yhteiskuntaan että yksilöön painottuneista kehityksistä, eivätkä tapaukset anna aihetta ylen suureen iloon." (K. Pietilä & Sondermann, 5.) — von Wiese (1962, 9) vihjaa mahdollisuuteen ajatella niin, ettei "tehda joko yksittäisestä ihmisestä sosiaaluniversumin päämäärien pelkkää välinettä tai yksittäisestä minästä koko maailman keskiötä". Millä käsitteillä silloin operoidaan?

Pulmassa on kysymys tarkalleen Aarnion ja Peczenikin esittämästä murroksesta: "Koska emme ilmeisestikään voi tietää kaikkea, emme tiedä mitään yhteiskunnasta. Jättäkäämme siis isot asiat sikseen ..." Mutta siitäkään ei siis tullut mitään. Modernin yhteiskunnan ja postmodernin elämän käsitteistöissä ongelma saa erikoisen 'kaikki tai ei mitään' -luonteen. Joko kaikki eli koko yhteiskunnan pystytys suurena projektina, "yhteiskunnan globaali hallinta kokonaisuutena", kuten Bauman sanoi, alkupaukkuna toisinaan vanhojen rakenteiden murskaus vallankumouksessa. Tai sitten ei mitään eli administraation asemesta satunnaisprosesseja, näkymättömiä käsiä.

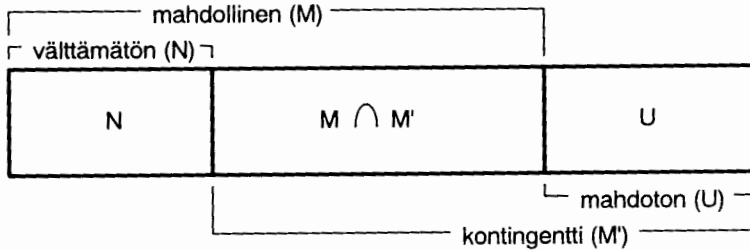
'Kaikki tai ei mitään' -ratkaisu kartoittaa probleemakentästä vain osan; rajoitukset voi näyttää modaalilogiikan kategorioiden avulla (ks. Klaus 1973, 83-4; Ahmavaara 1976, 184-7, 222-8). Jos yksilö/yhteiskunta -käsitteistöä katsomme yksilöä, näemme hänet yhteiskunnasta käsin kuten modernin projekteissa: "yhteiskunta inhimillisen olemassaolon tarkoituksena". Yksilö on välttämättömyyden (velvollisuuden, vastuun, funktion, sosiaalisten tosiasioiden pakon, ks. Durkheim 1908, 27-8) sitoma kuten Kolmannen valtakunnan viestintätutkijoille: "... dem deutschen Volk ... klarzumachen, welche Schritte nötig sind, um seinen Daseinskampf erfolgreich durchzuführen".

Toinen mahdollisuus on katsoa yhteiskuntaa yksilön kannalta. Saadaan toinen modaliteetti: yhteiskunta on mahdoton. Ihmisillä voi yksilöinä olla vaikka mitä hankkeita, mutta yhteiskunta ei voi niihin kuulua, sillä yksilön määrittelee hänen erottumisensa ja erillisyytensä toisista. Ehrnrooth sanoo suoraan: "Ei kansalaisyhteisyydestä, vaan vapaudesta ja itseyden tunnosta". Hankkeissaan yksilöt voivat joutua tekemisiin toistensa kanssa, mutta juuri siinä mitassa he menettävät yksilöllisyyttään, erillisyyttään muista. Menetykselle ei ole muuta nimeä kuin yhteiskunta. Ellei yhteiskunta ole yksilölle väline, täytyy yksilön käsitteestä luopua; Penttilän, Tapanisen ja Jutilan päästyä sanomasta, että "yhteiskunnan perusyksikkö on yksi ihminen", he seuraavassa virkkeessä toteavat yhteiskunnan rakentuvan "ihmisten, perheiden, työyhteisöjen, kylien, kaupunkien, seurakuntien, koulujen ja urheiluseurojen toiminnasta, tar-

mosta ja yhteenkuuluvaisuuden tunteesta" (1994, 113). Yksilön kategoriassa yhteiskunta on mahdoton; nuortenkin suomalaisten yhteiskuntaa tavoittavien lauseiden subjekteina on perheitä, työyhteisöjä, kyliä ja muita kollektiivikäsitteitä.

Välttämättömän ja mahdottoman ohella semantiikkaan kuuluu kuitenkin mahdollinen ja kontingentti. Koko asetelma on nähdään oheisessa kuvassa.

Kaaviossa välttämättömän ja mahdottoman väliin jää alue, jossa asiantilat ovat kuten Ahmavaara sanoo (1976, 185) "mahdollisia, mutta kontingenteja".

Vaikka yhteiskuntatutkimuksen suuret linjat kartoittavat etenkin välttämättömän (kollektiivikäsitteistä lähtien yhteiskunta välttämättömänä) ja mahdottoman (yksilökäsitteistä lähtien yhteiskunta mahdottomana) modaliteetteja, niistä on pitkin matkaa yritetty päästä ulos. Simmel (1908, 27-46) hakee yleisen ja yksityisen ristiriidan ratkaisevaa erityisen aluetta varsinaisen sosiologian kohteeksi. Giddensin strukturaatioteoria etsii ratkaisua objektivismin ja subjektivismin välistä (1984, xx):

Parsonsin 'toimintaviitekehys'-terminologiasta huolimatta ei ole epäilystäkään, etteikö objekti (yhteiskunta) olisi ensisijaista subjettiin (tietoon kykenevään [knowledgeable] inhimilliseen toimijaan) nähden ... Nousemalla objektivismia — ja rakenteellista sosiologiaa — vastaan hermeneutiikasta ja fenomenologiasta vaikutteita saaneet onnistuivat paljastamaan vastustamiensa näkemysten merkittäviä puutteita. He puolestaan ajautuivat kuitenkin jyrkästi subjektivismin suuntaan.

Kirjoitukseni kysymys on, millä yhteiskuntatieteellisillä käsitteillä on mahdollista päästä käsiksi modaalilogiikan $M \cap M'$ -alueeseen. Yhteiskunnan/kollektiivin/objektin käsiteperheellä ohjaututaan kenttään N, yksilön/subjektin käsiteperheellä positioon U. Millä käsitteillä saadaan ote mahdollisesta, mutta kontingentista yhteiskunnasta? Missä — siis missä käsitteessä — ihmiset eivät ole enää toisistaan irrallaan, mutta eivät vielä kollektiivi? Itse asiassa $M \cap M'$ -alueen yhteiskuntatieteellinen peruskäsite löytyy Simmeliiltä ja Giddensiltä — se on heillä sama; yhdellä virkkeellä ilmaisten Giddensin strukturaatioteorian ydin on seuraava (s. 25; kurs. KP):

Yhteiskuntajärjestelmien rakenteistumisen (structuration) erittely tarkoittaa niiden tapojen tutkimista, joilla tilanteisiinsa sijoittuvien, tietoon kykenevien eli monipuolisten toimintatilanteiden sääntöjä ja resursseja hyödyntävien toimijoiden toimintaan perustuvat yhteiskunnalliset järjestelmät tuotetaan ja uusinnetaan vuorovaikutuksessa.

Vuorovaikutus (Wechselwirkung) on Simmelinkin sosiologian erityisen aluetta konstituiva käsite. Interaktion käsite täyttää ehdon, jonka asetin sille yhteiskuntatieteen kä-

sitteelle, jolla murtaudutaan välttämättömän ja mahdottoman alueista mahdollisen, mutta kontingentin modaliteettiin: siinä ihmiset eivät ole enää erillään, mutta eivät vielä kollektiivi. (Tosin lioittelen, jos sanon vuorovaikutusta Giddensin peruskäsitteeksi. Hänelle yhteiskuntajärjestelmä perustuu toimintaan, toiminta taas tietoon (s. 26): ”Kaikilla yhteiskunnan täysikykyisillä jäsenillä on mittavaa taitoa toteuttaa käytännössä sosiaaliset toimensa, ja he ovat ekspertejä ’sosiologiassa’. ... Ihmisagentit tietävät aina, mitä he tekevät ...” He tietävät, miten pistoksia annetaan, hampaita paikataan, koulutusta järjestetään, yleistä terveyttä hoidetaan, järjestystä ja turvallisuutta pidetään yllä, sairauden varalta vakuutetaan, jaetaan tietoa journalistisesti, tutkitaan tieteellisesti sitä tai tätä, ratkaistaan asioita oikeusistuimissa, käydään kauppaa tavaroilla, osakkeilla ja optiotodistuksilla, lakeja laaditaan ja annetaan asetuksia, suunnitellaan sitä ja suunnitellaan tätä. Mikään tästä ei ole *yhteiskunnan* tekemistä; toimien nimet sanovat mitä ne ovat. Tietoon perustuvana Giddensin interaktio suppenee aktioksi; siksi hän kuten Ilmonen sanoo (1993, 3; myös Ilmonen 1990, 297-307) kallistuu viime kädessä yksilön ja voluntarismin kannalle onnistumatta ratkaisemaan yksilö/yhteiskunta-jännitettä.)

Vuorovaikutuksen kuviot ovat kuten Simmel (1908, 45) sanoo yhtäältä kausaalisia, toisaalta teleologisia. Kausaalisesti ajatellen kysymys on sen ”yhteiskunnan ulkoisen suhdeverkon” syntymisestä, joka ”kietoo jokaisen sosiaalisen elementin jokaisen toisen elementin olemiseen ja tekemiseen”. — Yhteiskunnallinen yhteys on samalla teleologinen. Telos on käsitteellinen, yhteiskunnan ideassa on mukana ajatus käsitteensä mukaisesta yhteiskunnasta, ”niin sanoakseni ei t ä y d e l l i s e s t ä yhteiskunnasta, vaan täydellisestä y h t e i s k u n n a s t a” (Simmel 1908, 44). Millainen se on? Simmelin kolmas apriori sanoo (Noro 1991, 54), että ”jokaiselle elementille yhteiskunnassa täytyy löytyä paikka, muuten yhteiskunta ei vastaa käsitettään”, eli (Simmel itse, 1908, 43)

että jokainen yksilö löytää sosiaalisessa tilanteessa laatunsa mukaisesti itsestään käsin määrätyn paikan: että tämä hänelle ideaalisesti kuuluva paikka on myös todellisesti tarjolla sosiaalisessa kokonaisuudessa ...

”Sikäli”, sanoo Simmel (emt., 44; kurs. KP), ”kuin yksilö ... ei toteuta tai löydä toteutetuna tätä aprioria, hän ei ole myöskään yhteiskunnallistunut, *yhteiskunta ei ole sitä aukotonta keskinäisvaikutusta, jota sen käsite sanoo sen olevan*”.

Interaktion käsite ei siis ole normatiivisesti neutraali — koska se on käsite. Siihen liittyy paitsi denotaation myös preskription peli. Denotiivinen lausuma ”Yhteiskunta asetetaan interaktiossa” ei ole yksinään, mukana on myös preskription peli: ”Ideaali yhteiskunta on osallisten aukotonta keskinäis- eli vuorovaikutusta”.

Tällä on merkitystä journalismille. Sanoin jo, etteivät pistosten antaminen, hampaiden paikkaaminen ja koulutuksen järjestäminen loputtomiin ole sellaisinaan yhteiskunnan tekemistä. Pistosten antaminen neuvoloissa on mitä nimi sanoo; yleistäen sairauksia ennalta ehkäisevää terveyden hoitoa. Journalismi on journalismia. Yhteiskuntatieteellisesti mielenkiintoisiksi asiat tulevat (nimitäin alueessa $M \cap M$), kun oivalletaan, että toimissaan ihmiset joutuvat keskenään kosketuksiin. Journalismi on omaa lajiaan; siinä ihmiset eivät ainoastaan joudu tekemisiin toistensa kanssa, vaan journalistit ovat ottaneet asiakseen *saattaa* itsensä ja tuhannet ja sadat tuhannet muut keskinäisiin kosketuksiin. Yksi mitta esimerkiksi *Helsingin Sanomien* yhteiskunnallistavalle kyvyille

on sen yhdestä numerosta löytämämme (ks. K. Pietilä & Sondermann, 78) noin 7,5 miljardin sosiaalisen kontaktin potentiaali. Potentiaali määrittelee sosiologisen tilan, jossa osallisten suhteet järjestetään erityisin tavoin siitä riippuen, mitä lehden toimitus tekee tuottaakseen sanomalehden. Mittasimme toimituksen tekemisiä *Sanomalehden yhteiskunta* -tutkielmassa eri tavoin kehittäen mittauksista Simmelin 3. apriorin normiin nojautuen lehden sosiologisen suorituksen testin. Sen mukaan *Helsingin Sanomat* on 50-prosenttinen sanomalehti; se operoi mahdollisen, mutta kontingentin yhteiskunnan $M \cap M'$ -alueessa 50 prosentin teholla eli käyttää hyväkseen, mutta myös lyö laimin puolet mahdollisuuksistaan. Massat ja kvantiteetit ovat lehdessä suunnilleen kohdallaan, älykkään sosiaalisen toiminnan taidoissa esiintyy systemaattisesti vajauksia.

Yhteiskuntatieteellisesti, sosiologisesti katsoen journalistit eivät oikeastaan toimita sanomalehtiä, uutislähetymiä ja muuta vastaavaa. Niitä toimittaessaan journalistit toimivat kuten Giddensin aktorit, kompetentisti ja tietäen mitä tekevät. He toimittavat yhteiskuntaa, mutta tälle heillä lienee paljon vähemmän ja paljon kehittymättömämpiä ajatusvälineitä — heillä on, toisin kuin Giddens uskoo, sosiologista eksperttisiä yhtä vähän kuin minulla journalistista.

Ikuinen paluuko?

Peter Goldingilla (1994, 6-11) on synkeä jeremiadi kataluoksista, joita nykyisen yhteiskuntakokeilun ajat ovat tehneet joukkoviestinnälle, erityisesti journalismille:

BBC on jo hyllyttänyt joukon dokumenttiohjelmaa ... Helmikuussa ilmoitettiin miljoonan punnan leikkauksesta dokumenttibudjettiin ... [Y]hteiskuntasuunnittelua ja politiikkaa koskevalle asiantuntevalle julkiselle keskustelulle tarkoitettujen ohjelmien enenevä syrjäytyminen ... [T]arkoituksena on poistaa ajankohtaisohjelmien lippulaiset parhaan katseluajan ytimestä ... Leikkaukset dokumenteissa ja kasvatusohjelmissä ... akuutti vähennys faktasisällössä ... viihdeformaattien hyväksi. ... [A]jankohtaistoimituksen päällikkö ... raivattiin yhtiöstä aikaisemmin tänä vuonna ... Poliitiikkaa ja yhteiskuntasuunnittelua koskevien uutisten katoaminen suosituimpien kansallisten lehtiemme sivuilta ... parlamenttikeskustelujen seurannan nopea supistuminen niin populaari- kuin 'laatu'lehdissä ... ennen näkemätön paine seurata ja välittää hallituksen näkemyksiä ... valtion itsensä kasvu informaatiokoneistona, jolla on pelottavaa valtaa ... Viestintäoikeuksiin perustuvan kansalaisuuden korvaaminen markkinavoimiin liittyvillä kulutusvieteillä merkitsee ... kieltoa osallistua julkisen piiriin ... Teollisuuden tai hallituksen johtama tutkimus saa etusijan ... aliteoreettisuuden vaarat, tulkuton kuvailu, kalibrointi ... uhkaava yliteoretisointi ...

Goldingin valitus on Angin korkean veisun antiteesi. Siinä missä Ang juhlii markkinavoimiin liittyviä kulutusvieteitä, Golding itkee viestintäoikeuksiin perustuvan kansalaisuuden menetystä mailleen menneiden projektien kannalta. Voi olla, että nykyisissä yhteiskuntakokeiluissa onnistutaan tuhoamaan suurien projektien saavutukset niin perustuksia myöten, että suuret rakennushankkeet näyttäytyvät jälleen kerrassaan oikeilta ja päästään jatkamaan ainakin yksi uusi kierros välttämättömän ja mahdottoman dialektiikassa. Prospekti ei aivan ylivoimaisesti houkuttele, kun muistaa ne luukasat, joiden päälle suurien yhteiskuntien koneistot on pystytetty. Sosiologisesti tolkullisempaa olisi päästä irti yhteiskunnan/kansalaisen ja yksilön/kuluttajan toisiinsa toivotto-

masti kietoutuvista, niin ajattelua kuin toimintaa rajoittavista kategorioista ja kehittää yhteiskuntatieteellistä käsitteistöä välttämättömän ja mahdollittoman väliseen toiminnallisesti mahdollisen, mutta kontingentin alueeseen.

KIRJALLISUUS

- Aarnio, Aulis & Peczenik, Aleksander (1994) Suum cuique tribuere. Some reflections on law, freedom and justice. Ilmestyy lehdessä *Ratio Juris* 1994.
- Ackermann, Albrecht (1986) Das Institut für Zeitungswesen (Zeitungswissenschaft) an der Universität Heidelberg 1927-1945. Teoksessa Bruch, Rüdiger vom & Roegle, Otto B. (toim.), *Von der Zeitungskunde zur Publizistik. Biographisch-institutionelle Stationen der deutschen Zeitungswissenschaft in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts.* Frankfurt am Main: Haag+Herchen, 143-80.
- Adler, Hans Hermann (1935) Zeitungswissenschaft und Fakultät. In *Beiträge zur nationalsozialistischen Zeitungswissenschaft. Sonderheft des Deutschen Zeitungswissenschaftlichen Verbandes zu seiner Semestertagung vom 17.-19. Mai 1935 in Heidelberg.*
- Ahmavaara, Yrjö (1975/1969) Informaatio. Informatiivisen joukkotiedotuksen loogiset perusteet. 3.p. Helsinki: Weilin+ Göös.
- Ahmavaara, Yrjö (1976) Yhteiskuntakäytännön etiikka. Tapiola: Weilin+Göös.
- Ang, Ien (1991) *Desperately seeking the audience.* Lontoo ja New York: Routledge.
- Bauman, Zygmunt (1992) *Intimations of postmodernity.* Lontoo ja New York: Routledge.
- Brodbeck, M. (1968) *Methodological individualism: definition and reduction.* Teoksessa Brodbeck, M. (ed.), *Readings in the philosophy of the social sciences.* New York.
- Christensen, Anna (1987) Sociologin och den svenska modellen. *Sociologisk forskning*, 24(1987):3, 16-21.
- Dahlgren, Peter (1987) Mitä se merkitsee? Tv- uutisten monitulkinta vastaanotossa. *Tiedotustutkimus*, 10(1987):3, 3-15.
- Durkheim, Emile (1908) *Die Methode der Soziologie.* Leipzig: Werner Klinkhardt.
- Ehnrooth, Jari (1994) Ei kansalaiskunnosta vaan vapaudesta ja itseyyden tunnosta. Teoksessa Niiniluoto, Ilkka & Löppönen, Paavo (toim.), *Suomen henkinen tila ja tulevaisuus.* Porvoo ym.: WSOY, 47-80.
- Eskola, Antti (1984) Ahdistuksen tyyppimuutos. *Sosiologia*, 21(1984):1, 1-3.
- Eskola, Antti (1986) *Syksyn synkät, kylmät kirjat.* *Sosiologia*, 23(1986):2, 150-151.
- Giddens, Anthony (1984) *The constitution of society.* Cambridge: Polity Press.
- Golding, Peter (1994) Media research and the new communications map. The twin crises of European communications. *Nordicom-Information*, (1994):1-2, 5-12.
- Hall, Stuart (1986) *Introduction.* Teoksessa Morley, David. *Family television.* Lontoo: Comedia.
- Ilmonen, Kai (1990) Rakenne Anthony Giddensin strukturaaliteoriassa. *Sosiologia*, 27(1990):4, 297-307.
- Ilmonen, Kai (1993) Anthony Giddensin "agentti" ja ranskalainen jälkistrukturalismi. *Sosiologia*, 30(1993):1, 3-15.
- Israel, Joachim (1987) Individualism-kollektivism som samhällligt problem. *Sociologisk forskning*, 24(1987):2, 44-57.
- Journalistin ohjeet (1992) Helsinki: Suomen Sanomalehtimiesten Liitto.
- Klaus, Georg (1973/1958) *Moderne Logik. Abriss der formalen Logik.* 7.p. Berliini: Deutscher Verlag der Wissenschaften.
- Lytard, Jean-François (1985) *Tieto postmodernissa yhteiskunnassa.* Tampere: Vastapaino.
- Münster, Hans Amandus (1939) *Publizistik. Menschen-Mittel-Methoden.* Leipzig.
- Noro, Arto (1991) Muoto, moderniteetti ja 'kolmas'. Tutkielma Georg Simmelin sosiologiasta. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Penttilä, Risto E.J., Tapaninen, Jaakko & Jutila, Janne (1994) *Ultimatum isänmaalle.* Helsinki: Otava.
- Peters, Bernhard (1993) *Die Integration moderner Gesellschaften.* Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Pietilä, Kauko (1985) Joukkotiedotuksen sosiologiaa pelastamassa. *Tiedotustutkimus*, 8(1985):3, 1-12.
- Pietilä, Kauko (1987a) Kaksi ideaa yleisen mielipiteen luonteesta. *Tiedotustutkimus*, 10(1987):2, 14-23.
- Pietilä, Kauko (1987b) Eri teorioiden erilaiset yhteiskunnat. *Tiedotustutkimus*, 10(1987):4, 39-43.
- Pietilä, Kauko & Sondermann, Klaus (1994) *Sanomalehden yhteiskunta.* Tampere: Vastapaino.
- Simmel, Georg (1908) *Soziologie. Untersuchungen über die Formen der Vergesellschaftung.* Leipzig: Duncker & Humblot.
- Simmel, Georg (1984/1917) *Grundfragen der Soziologie.* 4.p. Berliini: de Gruyter.

- Straetz, Sylvia (1986) Das Institut für Zeitungskunde in Leipzig bis 1945. Teoksessa Bruch, Rüdiger vom & Roegle, Otto B. (toim.), Von der Zeitungskunde zur Publizistik. Biographisch-institutionelle Stationen der deutschen Zeitungswissenschaft in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts. Frankfurt am Main: Haag+Herchen, 75-103.
- Thompson, John B. (1985/1984) Studies in the theory of ideology. Cambridge: Polity Press.
- Tulppo, Pirkko (1976) Alkuvaiheet vuoteen 1926. Teoksessa Tulppo, Pirkko (toim.), Radioamatööreistä taajuntateollisuuteen. Puoli vuosisataa yleisradiotoimintaa. Porvoo ja Helsinki: WSOY, 20-44.
- Töttö, Pertti (1989) Sosiologia teoriana modernista yhteiskunnasta. Tampereen yliopisto, yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos, A nro 58.
- Varto, Juha & Veenkivi, Liisa (toim.) (1993), Näkyvä ja näkymätön. Ylen opetusjulkaisu. Helsinki: Yleisradio.
- Westlund, Peter (1987) Bortom socialfysiken. Sociologisk forskning, 24(1987):3, 22-6.
- von Wiese, Leopold (1962) Das Ich-Wir-Verhältnis. Berliini: Duncker & Humblot.
- Zaitshnikov, Vasili (1981) Joukkotiedotusvälineet Neuvostoliitossa NKP:n XXVI edustajakokouksen jälkeisenä kautena. Helsinki: Suomen Sanomalehtimiesten Liitto ja Uutistoimisto Novosti (APN).

Filosofinen aikakauslehti *niin & näin*

Kesäkuun *niin & näin* sisältää:

Terry Eagletonin haastattelu; Martin Heidegger: *Tekniikka ja Paluu*; Deleuze & Guattari; Kuusi näkökulmaa totuuteen (keskiaika, Heidegger, hermeneutiikka, Gramsci, Foucault ja Putnam) sekä runsaasti kirja-arvioita.

Hinnat: kolme seuraavaa numeroa 100,-, irtonumero 36,-
Tilaukset: toimitussihteeri Tommi Wallenius (931) 346 6812

Julkaisija: Suomen fenomenologinen instituutti

Päätoimittaja: Mikko Lahtinen (931) 253 4851

Osoite: PL 730, 33101 TAMPERE